

Snåre Ronja

Perhehoitoon sijoitetun lapsen ja sijaisperheen tukeminen varhaiskasvatuksessa.

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2020
(10.4.2020)

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Perhehoitoon sijoitetun lapsen ja sijaisperheen tukeminen varhaiskasvatuksessa (Ronja Snåre)

Kandidaatintyö, 34 sivua

Huhtikuu, 2020

Tämän kandidaatintyön tavoitteena on tutkia, kuinka perhehoitoon sijoitettua lasta ja tämän sijaisperhettä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksessa selvitän, kuka on sijoitettu lapsi ja miten häntä ja hänen perhettään voidaan tukea varhaiskasvatuksen piirissä. Käsitteiden kautta vastataan ensimmäiseen kysymykseen, ”kuka on sijoitettu lapsi”? Toiseen kysymykseen vastaan tutkimukseni kautta. Etsin tutkimuksessani sijoitettujen lasten suurimmat ja yleisimmät tuentarpeet, kuten kiintymyssuhdeongelmat, identiteetin rakentumisen ja traumatisoitumisen. Tutkimuksessa selvitetään myös, kuinka varhaiskasvatuksessa on mahdollista puuttua näihin tuentarpeisiin. Tutkimus suoritetaan kvalitatiivisena tutkimuksena, jonka tutkimusmenetelmänä toimii kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda lisää informaatiota sijoitetuista lapsista ja heidän sijaisperheistään varhaiskasvatuksessa.

Huostaanottojen ja niiden kautta myös sijoitusten määrä on jatkuvassa kasvussa, mikä merkitsee sijoitettujen lasten määrän kasvua myös varhaiskasvatuksessa. Sijoitettu lapsi on lastensuojelun asiakkuudessa ja huostaanoton päätöksen yhteydessä sijoitettu perhehoitoon. Sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat säilyvät lapsen virallisina huoltajina, mutta kasvusta ja kehityksestä vastaavat sijaisvanhemmat. Tutkimuksen tarkastelukohteena ovat sijaisperhe, sijoitettu lapsi ja varhaiskasvatus, sekä sen tarjoama tuki.

Tavoittelen kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin etsiä tietoa ja tutkia aihetta monipuolisesti, sekä vastata tutkimuskysymyksiini selkeästi. Lähteiden käytössä pyrin laajaan ja monipuoliseen lähdevalikoimaan, sekä asianmukaiseen lähdekriittisyyteen.

Avainsanat: huostaanotto, lastensuojelu, perhehoito, sijaisperhe, sijoitettu lapsi, varhaiskasvatus

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Tutkimuksen lähtökohdat	6
3	Kontekstina varhaiskasvatus	9
3.1	Varhaiskasvatus	9
3.2	Varhaiskasvatuksen henkilöstö	10
4	Sijoitettu lapsi	11
4.1	Lastensuojelu	11
4.2	Huostaanotto	12
4.3	Perhehoito	13
4.4	Kiireellinen ja pitkäaikainen sijoitus	14
4.5	Adoption ja sijoituksen ero	15
4.6	Traumatisoitunut lapsi	15
5	Sijoitetun lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa	17
5.1	Työskentely sijoitetun lapsen kanssa	17
5.2	Identiteetin tukeminen	18
5.3	Kiintymyssuhteiden ja tunnetaitojen tukeminen	19
5.4	Myönteinen tunneyhteys ja vuorovaikutus	21
5.5	Traumaa kokeneen lapsen tukeminen	22
6	Sijaisperheen tukeminen	24
6.1	Yhteistyö.....	24
6.2	Kiintymyssuhteiden tukeminen	25
6.3	Tuki kasvatuksessa ja vanhemmuuden tunteessa.....	26
7	Johtopäätökset	28
8	Pohdinta	30
	Lähteet	32

1 Johdanto

Mitä tapahtuu lapselle, jonka vanhemmat eivät pysty huolehtimaan hänestä? Monien ensimmäinen vastaus olisi joko adoptio tai laitoshoido, mutta tähän vyyhtiin kuuluu vielä kolmaskin vaihtoehto, perhehoito. Perhehoito on saanut alkunsa jo vuonna 1960, mutta vasta vuonna 1990 lastensuojelulaki muutti perhehoidon ja sijaisvanhempien asemaa, mikä on antanut edellytyksiä perhehoidon laajentamiselle (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008).

Toinen pysäyttävä kysymys löytyy Korhosen (2008) kertomuksesta: kuinka tukea ja auttaa lasta, joka ei ole syntymäperheestään saanut tarpeeksi hyviä lähtökohtia kasvulle ja kehitykselle? (Korhonen, 2008, s. 15) Lapsen minuuteen vaikuttavat tapahtumat, joita hän on kokenut ja elämä, jota hän elää. Näin ollen huostaanotolla ja sijoituksella on suuri merkitys lapsen identiteetin ja koko tulevaisuuden kannalta. Lähdin tutkimaan perhehoitoon sijoitettujen lasten tukemista oman mielenkiinnon kautta. Olen ollut kuusi vuotta niin sanottuna sijaissiskona lapselle, joka on sijoitettu perhehoitoon kahdeksan kuukauden ikäisenä ja toiminut tukihenkilönä hänelle hänen täytettyänsä neljä vuotta. Tänä aikana olen nähnyt ja kuullut paljon perhehoitoon sijoitetun lapsen elämästä ja kokemuksista. Olen myös päässyt kurkistamaan perhehoitoon sijoitetun lapsen arkeen varhaiskasvatuksessa ja esikoulussa. Varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa käydyt keskustelut herättivät mielenkiinnon varhaiskasvatuksen mahdollisuuteen tarjota tukeaan perhehoitoon sijoitetulle lapselle ja tämän sijaisperheelle.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on ollut jatkuvassa nousussa jo vuodesta 1991 ja vuonna 2006 sijoitettuja lapsia oli Suomessa 15 628 (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008). Tämä kasvu ja määrä tarkoittaa myös sijoitettujen lasten kasvavaa määrää varhaiskasvatuksessa. Tähän määrään ja kasvuun verraten perhehoidosta ja sijoitetuista lapsista varhaiskasvatuksen piirissä on hyvin vähän tietoa. Ajankohtaisuudestaan huolimatta aiempia tutkimuksia perhehoitoon sijoitettujen lasten tukemisesta varhaiskasvatuksen piirissä ei ole aiemmin tehty. Tämän vuoksi näin tämän aiheen loistavana mahdollisuutena kehittää tietoisuutta sijoitettujen lasten tuesta sekä yhteiskunnallisessa että käytännöllisessä näkökulmassa. Yhteiskunnallisella tasolla tarvitsemme lisää tietoa sijoitettujen lasten tukemisesta varhaiskasvatuksen piirissä. Käytännön tasolla tutkimus antaa tietoa ja käytännön toimintatapoja varhaiskasvatuksen kentälle, missä tuen tarve ja käytännön toimet todellisuudessa on.

Tutkimuksissakin on havaittu, että tietoisuus perhehoidosta on kohtuullisen vähäistä. Vain noin 50% suomalaisista tuntee käsitteen perhehoito ja käsitteen tuntevat ovat jollain tavalla olleet kontaktissa perhehoitoperheiden kanssa (Ketola, 2008, s. 56). Ketolan (2008) huomioiman tutkimuksen tulos tukee tämän tutkielman tärkeyttä niin yleisellä, kuin myös varhaiskasvatuksellisella näkökulmalla.

Sijoitetun lapsen kohtaaminen ja asenteet ovat erittäin tärkeä osa lapsen tukemista. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä ei välttämättä tule koskaan olemaan tietoisuutta lapsen kohtaamista traumoista, kuten hyväksikäytöstä tai väkivallasta. Saari (2012) kertoo, ettei lapsia tule aliarvioida kokemustensa perusteella. Lapsen kokemuksistaan vaikeneminen ei tarkoita sitä, että lapsi ei muista tai kärsi niistä (Saari, 2012, s. 251). Kyseiset tapahtumat saattavat aiheuttaa lapselle suuria ongelmia käytöksessä tai kehityksessä, minkä vuoksi lapsi tarvitsee erityisen paljon tukea. Jo sijoitus itsessään saattaa olla lapselle traumaattinen kokemus, joka kaipaa eheyttävää toimintaa niin sijaisperheeltä, kuin muiltakin yhteistyötahoilta.

Sijoitetun lapsen elämän haasteisiin kuuluu usein myös vanhempisuhteet. Lapsella saattaa entuudestaan olla biologiset vanhemmat, jotka haluavat pitää tiiviisti yhteyttä omaan lapseensa ja etenkin useamman vuoden biologisessa perheessään asunut lapsi voi olla hyvinkin kiintynyt syntymävanhempiinsa. Biologisten syntymävanhempien lisäksi lapsi saa sijoituksessaan sijaisvanhemmat, joiden tehtävä on kasvattaa ja huolehtia lapsesta. Tämä voi aiheuttaa ristiriitaa lapsen perhesuhteiden hahmottamisessa.

Orientoituakseni tutkielmaani ja saadakseni käytännön näkökulmaa, haastattelin varhaiskasvatusikäisen perhehoitoon sijoitetun lapsen äitiä tuen toiveesta ja saaduista tuen muodoista varhaiskasvatuksessa. Kyseinen äiti kertoi kokemuksestaan pyytäneensä tukea varhaiskasvatuksen piirissä lapsen hakutilanteissa, joissa lapsi kiintymyssuhdeongelmansa vuoksi saattoi käyttäytyä haastavasti äitiä kohtaan. Haastava käytös näkyi pakoon juoksemisena tai yleisenä uhmaamisena. Tieto pelkästä tuen sopimisesta helpotti äidin pelkoa hakutilanteiden lähestyessä ja toi rauhaa myös äidin omaan käytökseen. Kiintymyssuhdeongelman vuoksi äiti ei uskaltanut mennä yhteisiin tapahtumiin lapsen kanssa, sillä lapsen käytös saattoi muuttua arvaamattomaksi tilanteesta riippumatta. Äidin kokemus kiintymyssuhdeongelmasta oli, että jos apua ongelmaan olisi ymmärtänyt ja uskaltanut pyytää, olisi yhteiset tapahtumat tuntuneet mukavalta yhteiseltä tekemiseltä lapsen kanssa.

2 Tutkimuksen lähtökohdat

Suoritan tutkimukseni laadullisena tutkimuksena, mikä merkitsee sitä, että tutkimuksessani olen kiinnittänyt huomiota aineiston analyysiin enemmän kuin sen varsinaiseen keräämiseen. Sarajärven ja Tuomen (2018) mukaan laadulliselle tutkimustyyppille tavanomaisia aineistonkeruumenetelmiä ovat kyselyt, haastattelut, havainnointi sekä tässäkin tutkimuksessa käytetty dokumenteista kerätty ja analysoitu tieto (Sarajärvi & Tuomi, 2018, s. 76 & 83). Kiviniemen mukaan laadullinen tutkimus ei testaa ennalta asetettuja teorioita, vaan asettaa tutkittavan ilmiön tutkittavaksi suoraan teoriapohjalta (Kiviniemi, 2015 s. 78).

Lähdin rakentamaan tutkimustani Eskolan (2015) määrittelemällä tavalla, mikä merkitsi tutkimukseen ensimmäisen vaiheen olevan itse tutkimuksen hahmottaminen, tarkoittaen tutkimuskysymysten ja tutkittavan kohteen asettamista (Eskola, 2015, s. 185). Tutkimuskysymykseni tässä tutkielmassa ovat:

1. Kuka on sijoitettu lapsi?

2. Kuinka varhaiskasvatuksessa voidaan tukea perhehoitoon sijoitettua lasta ja tämän sijaisperhettä?

Tutkimuksessa tutkitaan sitä, kuka on perhehoitoon sijoitettu lapsi ja kuinka varhaiskasvatuksen piirissä on mahdollista tukea perhehoitoon sijoitettua lasta ja tämän sijaisperhettä.

Eskola (2015) kertoo prosessin jatkuvan aineiston keräämisellä ja sen purkamisella. Aineiston purkaminen ja siihen tutustuminen voi olla osaltaan työläs prosessi, mutta huolellisesti tehtynä tämä työvaihe helpottaa tutkimuksen jatkoa (Eskola, 2015, s. 185 – 186). Tässä tutkimuksessa aineistoa on kerätty lähinnä aihetta koskevasta kirjallisuudesta, kuten lastensuojelun, varhaiskasvatuksen ja sijaishuollon kirjallisuudesta. Tiedonhakukohteena olen käyttänyt Oulun yliopiston kirjastoa, sen nettiversiota sekä erilaisia verkkomateriaaleja koskien lastensuojelua ja sijaishuoltoa.

Sarajärven ja Tuomen (2018) mukaan analyysivaiheessa saattaa tulla esiin uusia asioita, joita tutkimuksen alussa ei ole osattu ottaa huomioon, mikä saattaa vaikuttaa

tutkimuskysymysten asetteluun tai asenteisiin itse tutkimusta kohtaan. Tässä vaiheessa on myös hyvä muistaa tutkimuksen rajaaminen, sillä kaikkea mielenkiintoista ei voida yhdessä tutkimuksessa kuitenkaan tutkia. Analyysissä aineistosta pyritään kehittämään teoreettinen pohja tutkimukselle. Analyysissä tulee ottaa huomioon vain analysoitava kohde, eli aikaisemmat havainnot tulisi jättää tässä vaiheessa huomiotta, jotta tutkimuksen luotettavuus ja oikeellisuus säilyy (Sarajärvi & Tuomi, 2018, s. 104 & 108).

Sarajärven ja Tuomen (2018) mukaan luotettavuudesta puhuttaessa käytetään usein kahta termiä, validiteettia eli sitä, onko tutkimus tutkinut lupaamaansa asiaa ja reliabiliteettia eli tutkimustulosten todistettavuutta. Tutkimusta ja sen luotettavuutta tulee pohtia kokonaisuutena. Voidaankin asettaa kysymys, mitä olen tutkinut, mikä on sen kohde ja tarkoitus? Vastaako tutkimukseni tutkimuskysymykseen? Aineistonkeruussa ja analyysissä tulee olla kriittinen, vanhentunut tai todistamaton tieto heikentää tutkimuksen luotettavuutta. Aineisto tulee siis valita ja analysoida huolellisesti ja tarkastaa, sopiiko kyseinen tieto juuri tähän tutkimukseen (Sarajärvi & Tuomi, 2018, s. 160 – 164). Pohdittaessa käyttämieni lähteiden luotettavuutta voidaan huomata muutamia hieman vanhempia lähteitä. Sijaishuoltoon ja perhehoitoon liittyvää uudempaa kirjallisuutta tai tutkimusta ei ole saatavilla erityisen paljon, sillä esimerkiksi nimikkeet “adoptio” tai “perhehoito” eivät ole muuttuneet, eikä niistä ole kehitetty erityisemmin uutta tietoa. Trauman ja sijaishuollon, sekä lastensuojelun lähdekirjallisuutta arvioitaessa olen konsultoinut Oulun yliopistollisen sairaalan lastenpsykiatrisen osaston erikoislääkärinä, joka on antanut hyväksyntänsä myös vanhempien lähteiden käytettävyydelle ja tietojen oikeellisuudelle.

Tutkielmani toteutus tapahtuu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Salminen (2011) määrittelee kirjallisuuskatsauksen kuuluvan laadullisen tutkimuksen menetelmiin, jonka tarkoituksena on tutkia ja kehittää jo olemassa olevaa tutkimusta ja tietoa arvioiden niiden teoriaa. Tarkoitukseni on rakentaa Salmen (2011) kuvauksen mukaisesti lukijalle kokonaiskuva valitusta asiakokonaisuudesta. Kirjallisuuskatsaukseen kuuluu olennaisena osana erittäin tarkka ja kriittinen lähteiden tarkastelu ja arviointi. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi kolmesta yleisimmin käytetystä kirjallisuuskatsauksen muodosta. Se ei omaa tiukkoja määrittelyksiä tai sääntöjä, mutta antaa laajojen aineistokatsaustensa ansiosta lukijalle kattavan kuvan tutkittavasta ilmiöstä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus voidaan tarkemmin määritettynä jakaa kahteen erilliseen osaan, integroivaan sekä narratiiviseen katsaukseen. Oma tutkimukseni on integroivaa

kirjallisuuskatsausta, jossa pääpiirteensä on mahdollisimman monipuolinen kuvaus ilmiön tarkastelussa. Integroivassa kirjallisuuskatsauksessa lähdekriittisyydellä on suuri merkitys, sillä tutkittavaksi halutaan vain tutkimuksen kannalta olennainen tieto, kuitenkin hyödyntäen mahdollisimman monipuolista lähdeaineistoa. Tässä menetelmässä tähtäimenä ei ole valikointi vaan enemmänkin sen monipuolisuus ja laajuus (Salminen, 2011, s. 3 – 8).

3 Kontekstina varhaiskasvatus

3.1 Varhaiskasvatus

Opetushallitus (2018) määrittää varhaiskasvatuksen olevan kuntien järjestämä yhteiskunnallinen palvelu, joka on osana Suomen koulutusjärjestelmää. Sitä ohjaavat Varhaiskasvatuslaki (2018) sekä asiakirjat, kuten varhaiskasvatussuunnitelma ja esiopetussuunnitelma. Varhaiskasvatuslaki määrittää varhaiskasvatuksen yleiset toimintatavat ja periaatteet, joita kaikessa varhaiskasvatusta järjestävässä kontekstissa tulee noudattaa. Varhaiskasvatussuunnitelma on varhaiskasvatuslain määrittämä asiakirja, jonka mukaan toteutetaan paikalliset ja lasten omat varhaiskasvatussuunnitelmat toteutetaan (Opetushallitus, 2018, s. 8). Esiopetussuunnitelma on samaan tapaan laadittu asiakirja koskien esiopetuksen toteutusta (Opetushallitus, 2016, s. 5).

Varhaiskasvatuksen arvoperusteiden keskiössä on itse lapsi ja hänen lapsuutensa (Opetushallitus, 2018, s. 14 – 15). Tärkeimpänä tehtävänä on tukea ja täydentää kodin ensisijaista kasvatusta luoden yhdenvertaiset lähtökohdat jokaiselle lapselle tulevaisuuteen. Varhaiskasvatus on luomassa pohjaa lapsen elinikäiselle oppimiselle (Opetushallitus, 2018). Mäkisen (2012) mukaan sen edellytyksenä on yhdenvertaisuus sekä tasa-arvo niin lasten, kuin vanhempienkin arjessa, mahdollistaen jokaiselle lapselle kokonaisvaltaisen kehityksen sekä vanhemmille osallistumisen opintoihin tai työelämään. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on luoda ympäristö, joka edistää hyvinvointia ja tukee lapsen kehitystä sekä oppimista iän mukaisin keinoin. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää ymmärtää lapsuuden sekä kehityksen merkitys pedagogisen toiminnan taustalla. Varhaiskasvatuksen tulee muodostaa johdonmukainen kokonaisuus tulevan oppimisen kanssa. Tämä edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstön vahvaa tietoisuutta koulujärjestelmästä ja sen tavoitteista. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsen identiteettiä ja minuuden kehitystä yksilönä osaksi yhteiskuntaa (Mäkinen, 2012, s. 106).

Kronqvist (2012) kertoo laadukkaalla varhaiskasvatuksella olevan vaikutusta lapsen emotionaaliseen, sosiaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Sen on mahdollista luoda pitkä positiivinen jatkumo jopa nuoruusikään saakka (Kronqvist, 2012, s. 15). Varhaiskasvatus antaa lapsille toimintaa ja kokemuksia heille sopivassa ympäristössä kasvattavin metodein (Raittila, 2012, s. 213). Varhaiskasvatus näkee lapset mahdollisuutena ja tulevaisuutena.

Opetushallitus (2018) määrittää varhaiskasvatuksen kontekstin liittyvän esimerkiksi perhepäivähoitoon, kerhotoimintaan tai päiväkotiin. Käyttäessäni käsitettä ”varhaiskasvatus” viittaan tutkielmassani päiväkodissa järjestettävään kasvatukseen, opetukseen ja huolenpitoon, mutta käytännöt ja havainnot ovat täysin sovellettavissa muihinkin konteksteihin (Opetushallitus, 2018).

3.2 Varhaiskasvatuksen henkilöstö

Varhaiskasvatuksen piirissä työskentelee useiden eri ammattikuntien edustajia. Varhaiskasvatuslaki uudistui vuonna 2018, minkä myötä osa varhaiskasvatuksen henkilöstön nimikkeistä uudistui myös. Lastentarhanopettajan nimike muuttui varhaiskasvatuksen opettajaksi. Varhaiskasvatuksen opettajana voi toimia henkilö, jolla on vähintään kasvatustieteiden kandidatin tutkinto, mikä sisältää varhaiskasvatuksen opettajan tehtäviin ammatillisesti valmistavat opinnot. Varhaiskasvatuksen opettajien lisäksi varhaiskasvatuksen piirissä työskentelee varhaiskasvatuksen lastenhoitajia, erityisvarhaiskasvatuksen opettajia, varhaiskasvatuksen sosionomeja sekä avustajia (Varhaiskasvatuslaki, 2018).

Omassa tutkielmassani viittaan suurimmaksi osaksi varhaiskasvatuksen opettajaan, mutta jokainen havainto ja käytäntö on sovellettavissa myös koko varhaiskasvatuksen henkilöstön käytettäväksi. Olen nostanut varhaiskasvatuksen opettajan keskeiseksi tuen muodostajaksi tutkielmassani sen vuoksi, että varhaiskasvatuksen opettajalla kantaa pedagogisen vastuun toiminnasta ja sen toteutuksesta (Opetushallitus, 2018, s. 18). Käyttäessäni termiä varhaiskasvatuksen henkilöstö, viittaan koko edellä mainittuun moniammatilliseen yhteistyön toimintaan varhaiskasvatuksen piirissä.

4 Sijoitettu lapsi

Tässä kappaleessa perehdyn siihen, kuka todellisuudessa on sijoitettu lapsi, sekä mitä tämä käsite varsinaisesti tarkoittaa. Tässä vaiheessa käsittelen asiaa lastensuojelullisesta näkökulmasta, sillä lasten sijoitukset kuuluvat aina lastensuojelun piiriin. Olen jakanut kappaleen useampaan osaan, joissa syvennyn lastensuojeluun ja lapsen sijoittamiseen liittyviin keskeisimpiin asioihin.

4.1 Lastensuojelu

Hakkarainen ja Kosti-Auer (2008) kertovat lastensuojelun olevan osa yleistä lapsi- ja yleispolitiikkaa. Sen tueksi on säädetty lastensuojelulaki, jonka peruslähtökohtana on huomioida lapsen omaa etua ja joka on huomioitava jokaisessa lasta koskevassa toimenpiteessä. Se on osana lapsia ja nuoria koskevaa julkista huolenpitoa, minkä tehtävä on turvata kasvun ja kehityksen ympäristö. Lastensuojelulaissa korostetaan vanhempien ensisijaista vastuuta lapsen hyvinvoinnista (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008). Rädyn (2004) mukaan lastensuojelulain peruseriaate on puuttua perheiden tilanteisiin mahdollisimman varhain. Varhaisella puuttumisella voidaan ehkäistä syvempiä ja vakavampia ongelmia (Räty, 2004, s. 85).

Araneva (2016) lisää lastensuojelun periaatteeksi lapsen terveyden ja kehityksen turvaamisen ja jo tapahtuneiden vahinkojen korjaamisen, lapsen oman edun ollessa ensisijaisena. Lastensuojelu turvaa lapsen oikeuden turvalliseen kasvu-ympäristöön ja kehitykseen, mikäli lapsesta huolehtiva henkilö ei pysty vastaamaan tämän kasvatuksesta ilman apua. Lastensuojelulla on ehkäisevää toimintaa, joka tapahtuu perustason palveluissa, kuten neuvoloissa sekä perhe- ja päihdetyössä (Araneva, 2016, s. 159).

Araneva (2016) määrittää lastensuojelun asiakkuuden alkavan silloin, kun arvioinnin perusteella todetaan perheen hyötyvän lastensuojelun palveluista tai lapsi on jo kiireellisenä todettu lastensuojelun asiakkaaksi. Lastensuojelun asiakkaaksi voi päätyä perheen omalla hakemuksella tai ulkopuolisen henkilön hoitamalla ilmoituksella. Asiakkuuden nimikkeen määrittelee lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumisen taso. Pelkästään riski vaarantumiselle voi jo johtaa asiakassuhteen syntyyn (Araneva, 2016, s. 124 – 160).

Aranevan (2016) mukaan lastensuojelun syyperusteisiin kuuluu lapsen kasvun ja kehityksen vaarantuminen tai rikki vaarantumiseen. Lapsen kehitystä ja kasvua vaarantavat tekijät voivat olla huoltaja tai lapsilähtöisiä, huoltajalähtöisenä niitä ilmenee joko aktiivisina, kuten pahoinpitelynä tai passiivisina laiminlyönteinä. Riski voi johtua myös vanhemman mielenterveydellisistä- tai päihdeongelmista. Lapsi voi myös itse omalla kehitystään vaarantavalla käytöksellään, kuten päihteidenkäytöllä tai jatkuvalla karkailulla päätyä lastensuojelun asiakkuuteen. Tavanomaisesta kasvuolosuhteista poikkeavat eivät kuitenkaan aina johda suoraan lastensuojelun piiriin, sillä tavanomaisuudesta poikkeavuus ei korreloi kasvun ja kehityksen riskin kanssa (Araneva, 2016, s. 162). Kangas (2004) muistuttaa, ettei vanhemmat tai huoltajat voi käyttäytyä miten tahansa, sillä lapset ja heidän hyvinvointinsa ovat vanhempien ja huoltajien vastuulla. Lapsen oikeus hyvään hoitoon ja huolenpitoon vastaa vanhempien velvollisuuteen huolehtia näistä (Kangas, 2004, s. 105).

4.2 Huostaanotto

Huostaanotto tapahtuu silloin, kun lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat lapset kehitystä tai terveyttä, lapsen huolenpidossa on selkeitä puutteita tai lapsi itse on vaaraksi omalle terveydelleen ja kehitykselleen (Lastensuojelulaki, 40§). Laurilan (1993) mukaan lapsi otetaan huostaan silloin, kun lapsen vanhemmat eivät pysty hänestä huolehtimaan, se voi tapahtua vanhemman suostumuksella tai sen ulkopuolella niin sanotusti pakkohuostaanottona. Huostaanotettu lapsi voidaan sijoittaa perhekotiin eli sijaiskotiin tai lastenkotiin (Laurila, 1993, s. 17). Huostaanotto päättyy lapsen tullessa täysi-ikäiseksi. Jos nuori ei vielä esimerkiksi elätä itseään, on tällöin mahdollista siirtyä jälkihuoltoon, joka päättyy nuoren täyttäessä 21 vuotta. Jälkihuollon piirissä nuorella on mahdollisuus asua sijaiskodissaan tai muuttaa omilleen (Laurila, 1999, s. 21). Huostaanotto on lastensuojelun viimeinen keino turvata lapsen tulevaisuus (Araneva, 2016, s. 159). Hakkarainen ja Kosti-Auer (2008) muistuttavat kuitenkin, että ennen lapsen sijoittamista tulee selvittää lapsen muiden sukulaisten tai läheisten mahdollisuudet osallistua lapsen tukemiseen ja huolehtimiseen. Ensisijainen sijoitus tulisi tapahtua lapsen omaan lähipiiriin (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008).

Aranevan (2016) mukaan huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen ovat pitkiä ja erityistä huolellisuutta vaativia prosesseja, sillä niillä puututaan lapsen ja perheen perus- ja ihmisoikeuksiin. Huostaanotto ja sijaishuolto ovat kuitenkin oikeutettuja toimenpiteitä, sillä

niillä kyetään turvaamaan lapsen oikeus henkiinjäämiseen, elämään sekä suojella lasta väkivallalta, hyväksikäytöltä ja välinpitämättömältä kohtelulta (Araneva, 2016, s. 280).

Araneva (2016) kertoo, ettei huostaanotto ole lopullinen, vaan päätös on toistaiseksi voimassa oleva. Lastensuojelun ja sijaishuollon peruseriaatteena on perheiden jälleenyhdistämisen tavoite lapsen edun edellyttämällä menetelmällä. Huostaanoton päätös on tarkistettava tietyin määräajoin, jolloin se joko puretaan ja lapsi palaa syntymäperheeseensä tai päätös huostaanotosta jatkuu (Araneva, 2016, s. 281).

4.3 Perhehoito

Araneva (2016) määrittää perhehoidon käsittävän esimerkiksi myös vammais- tai vanhushoitoa, mutta tässä tutkielmassa käsitettä perhehoito käytetään merkitsemään seuraavaa: perhehoito merkitsee perhehoitolain mukaisesti järjestettyä hoitoa yksityisessä kodissa, jota kutsutaan perhekodiksi (Araneva, 2016, s. 306). Tutkielmassani käytän Laurilan (1999) määrittelemää perhehoidon käsitettä. Perhehoidolla tarkoitettavan lastensuojelutoimenpiteenä yksityiseen perheeseen sijoitetun lapsen kasvatusta ja hoitoa (Laurila, 1999, s. 15). Laurila (1993) määrittää, kunnan tehtäväksi sijoittaa lapsi perheeseen ja maksaa sijoitusperheelle kulukorvausta, joka kattaa lapsen jokapäiväisen hoidon. Sijaisvanhemmat saattavat saada myös verotettavaksi laskettavaa hoitopalkkiota. Sijaiskotiin sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat säilyvät lapsen virallisina holhoojina ja maksavat kunnalle perhehoitomaksua tulojensa mukaan (Laurila, 1993, s. 17). Hakkaraisen ja Kosti-Auerin (2008) mukaan sijaisvanhemmiksi pyrkivien tulee käydä sijaisvanhemmuutta koskeva koulutus, joka koostuu sijaisvanhemmuuden keskeisistä asioista. Sijoitetulla lapsella on oikeus yhteydenpitoon omien biologisten vanhempiansa kanssa ja lastensuojelun tulee tukea yhteydenpitoa, joka voi tapahtua esimerkiksi valvottuina tapaamisina. Perhehoitoon sijoituksessa on otettava huomioon perheen jälleenyhdistämisen tavoite, eli tavoite lapsen palaamisesta syntymäperheeseensä, mikä ei kuitenkaan saa olla lapsen oman edun vastaista. Huostassapito ja perhehoito on lopetettava, kun sille ei enää ole perusteita. Perhehoito on tärkeä osa lastensuojelua ja lasten hyvinvoinnin tukemista (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008). Aranevan (2016) mukaan sijoitus voi tapahtua joko pitkäaikaisesti tai lyhytaikaisesti eli kiireellisesti.

Sijaishuollon tulee olla lapsen edun mukaista, eli se voi toteutua vain, mikäli uskotaan lapsen saavan sitä kautta turvallisemman ja paremman vaihtoehdon kuin kotiin jääminen.

Sijaishuollon tarvetta arvioitaessa verrattavina kasvuympäristöinä on syntymäkoti ja sijaishuollon tarjoama perhehoito. Tarpeen arvioinnissa perusteeksi ei riitä huostaanoton syyperusteen olemassaolo tai palveluiden riittämättömyys, vaan sijaishuollon tulee antaa lapsen tilanteeseen jotain parempaa kuin syntymäkotiin jääminen (Araneva, 2016, s. 286).

Araneva (2016) kertoo, kuinka virkakielessä käytettäviä ilmauksia tulee käyttää hienovaraisuus huomioiden, mikä tarkoittaa neutraalien ja lainmukaisten ilmauksien käyttämistä. Laki ei tunne termejä “sijaisperhe” tai “sijaisvanhempi”, joissa on hento arvoaltainen sävy. Tämän vuoksi virkakielessä tulee käyttää termejä “perhehoito” ja “perhekoti” (Araneva, 2016, s. 178). Tutkielmassani tulen käyttämään tästä eteenpäin termejä perhehoito ja sijaiskoti. Tulen käyttämään myös termiä sijaisvanhempi, sillä se on yleisesti puhekielessä käytettävä termi ja on myös huomattavasti lapsiystävällisempi ja lämpimämpi kuin termi perhekoti.

4.4 Kiireellinen ja pitkäaikainen sijoitus

Lapsen oma etu voi joissain tilanteissa edellyttää kiireellistä sijoittamista tilapäisesti oman turvallisuutensa takaamiseksi (Araneva, 2016, s. 179). Kiireellisellä sijoituksella tarkoitetaan nimensä mukaisesti kiireellä tapahtunutta sijoitusta, joka johtuu lapsen välittömästä vaarasta tai sijoituksen tarpeesta. Kiireellinen sijoitus voi tapahtua perhehoitoon tai laitoshuoltoon, kuten lastenkotiin (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008). Araneva (2016) määrittelee kiireelliseen sijoituksen turvaavan lapsen akuutin suojelun ja huolenpidon, joka voi johtua kodin olosuhteista tai lapsen itse aiheuttamasta vaarasta itselleen. Kiireellisen sijoituksen päätös kuuluu määrätylle sosiaalityöntekijälle ja se on perusteltava tarkoin, sillä kiireellinen sijoitus puuttuu lapsen perustuslailla suojattuihin oikeuksiin, kuten itsemääräämisoikeuteen ja perhe-elämän suojaan (Araneva, 2016, s. 272 – 273).

Hakkarainen ja Kosti-Auer (2008) määrittävät pitkäaikaisen sijoituksen tapahtuvan silloin, kun lapsen vanhemmat ovat toistuvasti kykenemättömiä tai haluttomia vastaamaan lapsen tarpeista. Sijaisvanhempien tehtävä on suojella, hoitaa ja ohjata lasta niin kauan, kunnes tämä on kykenevä huolehtimaan itsestään. Lapsen sitoutumisen ei ole kuitenkaan tarkoitus loppua tämän tultua täysi-ikäiseksi, sillä sijoitettu lapsi voi tarvita sijaisvanhempiaan vielä aikuisenakin biologisten lasten tavoin (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008). Pitkäaikaisessa sijoituksessa sijaisvanhempien tehtävä on sitoutua lapseen ja antaa tälle turvallinen ja luotettava aikuissuhde tarvittaessa koko elämän ajan.

4.5 Adoption ja sijoituksen ero

Hakkaraisen ja Kosti-Auerin (2008) mukaan adoptio käsitteenä tarkoittaa purkamatonta sopimusta lapseksi ottamisesta. Se muodostaa laillisen lapsi- vanhempi –suhteen biologisesti millään tavalla yhtymättömien ihmisten välille. Se tarjoaa lapselle turvallisen ja pysyvän kodin tilanteessa, jossa syntymäperhe ei ole sitä pystynyt hänelle antamaan. Tulevien adoptiovanhempien tulee suorittaa ottolapsineuvontaa ennen adoption tapahtumista, jota edellytetään myös jo 12 vuotta täyttäneiltä lapsilta. Adoptiossa ottovanhemmat saavat samat lasta koskevat oikeudet ja velvollisuudet, kuin biologisilla vanhemmilla samalla vapauttaen lapsen syntymävanhemmat kasvatus- ja elatusvelvollisuudesta. Adoptioon tarvitaan syntymävanhempien suostumus, josta poikkeuksena katsotaan erittäin painavat syyt ja lapsen etu (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008). Laurilan (1993) mukaan luovutussopimuksen allekirjoitettua syntymävanhempien velvollisuudet ja oikeudet lasta kohtaan lakkaavat ja tälle etsitään uusi koti ja uusi perhe (Laurila, 1993, s. 17). Hakkaraisen ja Kosti-Auerin (2008) mukaan biologisilla vanhemmilla vanhemmuuden osa-alueet käsittävät synnyttämisen, hoidon ja kasvatuksen sekä juridisen vastuun lapsesta. Adoptiovanhemmat saavat adoptiossa vanhemmuuden osa-alueeseen hoidon ja kasvatuksen sekä juridisen vastuun. Sijaisvanhemmille näistä ainoaksi siirtyy hoito ja kasvatus (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008).

Näin ollen suurimmat erot adoption ja sijaisvanhemmuuden välillä ovat adoption purkamattomuus sekä vanhempien oikeudet ja velvollisuudet. Perhehoidossa vanhemmilla ei ole samoja oikeuksia ja velvollisuuksia syntymävanhempien kanssa, kun taas adoptiossa oikeudet ja velvollisuudet siirtyvät adoptiovanhemmille. Perhehoidossa lapsella on myös mahdollisuus tulla kotiutetuksi takaisin syntymäperheeseensä, mikä adoptiossa ei ole mahdollista.

4.6 Traumatisoitunut lapsi

Pojjula (2008) määrittelee sanan “trauma” tarkoittavan vauriota. Psykkinen trauma voi kehittyä, kun joudutaan näkemään tai kokemaan traumaattinen tilanne, joiksi voidaan lukea esimerkiksi kuolemaan tai väkivaltaan liittyvät kokemukset ja fyysisen koskemattomuuden vaarantuminen. Tapahtuma aiheuttaa pelkoa ja kauhua sekä laukaisee psykologisen hälytysreaktion. Traumaksi luetaan yksilön tavalliset selviytymiskeinot ylittävä tapahtuma. Traumaattinen kokemus ylittää ihmisen tavalliset selviytymiskeinot, minkä vuoksi

se voi aiheuttaa pitkällistä haittaa (Poijula, 2008, s. 39 & 42). Aavaan käsitteen ”trauma” sen vuoksi, että suurin osa sijoitetuista lapsista on kokenut jonkin asteisen trauman tai ovat jollain tasolla traumatisoituneita (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008).

Levinen (2012) mukaan trauma on mahdollista tunnistaa epätavallisen käytöksen myötä. Tyypillisiä traumaattisen kokemuksen käytösmalleja ovat esimerkiksi taantumisen, öiset pelkotilat, yliaktiivisuus ja pakonomaiset toistuvat toiminnot sekä hallitsemattomat raivonpuuskat (Levine, 2012, s. 267). Poijula (2008) kertoo, että traumaattinen tapahtuma saattaa ilmetä toistuvina mieleen tunkeutuvina muistikuvia. Lapsi saattaa elää traumansa uudelleen useita kertoja päivässä hiljaisissa tilanteissa, kuten nukkumaan mennessä. Lapsen kokema traumaattinen tapahtuma saattaa tulla toistuvasti esiin tämän leikeistä ja käyttäytymisestä. Pienet lapset saattavat jäljitellä kokemaansa traumaa esimerkiksi väkivallan muodossa (Poijula, 2008, s. 48). Alle kaksivuotiaiden omaelämäkerrallinen muisti ei ole vielä kehittynyt, joten heillä traumaattinen kokemus ei ole jäänyt niin sanottuun sanalliseen muistiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei traumaattiset kokemukset vaikuttaisi alle kaksivuotiaisiin. Trauman kokenut alle kaksivuotias voi kokea kehollisen muistijälkensä voimakkaita takauksia traumastaan (Poijula, 2008, s. 70). Tämä tarkoittaa sitä, että esikielellisenä aikana tapahtuneesta traumasta lapsella ei ole mahdollisuutta käsitellä asiaa sanallisessa muodossa, sillä hänellä ei ole kertomusta omasta traumastaan. Lapsi ei myöskään välttämättä ymmärrä itsekkään omaa erilaista käytöstään takauksien aikana. Tämän perusteella voidaan todeta, että trauma saattaa vaikuttaa persoonallisuuden muodostumiseen, sekä kuvaan itsestä, toisista ja maailmasta (Poijula, 2008, s. 38).

5 Sijoitetun lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa

5.1 Työskentely sijoitetun lapsen kanssa

Korhosen (2008) mukaan sijoitettu lapsi kohdatessaan tulee muistaa oman asenteen vaikutus lasta kohtaan. Oma asenne tulee pitää neutraalina lasta ja tämän kokemusta kohtaan, sillä lasten kokemukset toisten asenteista omaa sijoitusta kohtaan voivat olla vaivaannuttavia ja osin hyvin häiritseviä. Säälivät tai alentavat kommentit pääsevät vaikuttamaan negatiivisesti lapsen omaan käsitykseen sekä itsestään, että sijoituksestaan. Samoin vaikuttavat myös yleiset ennako-oletukset ja stereotyyppiset ajattelutavat ongelmien siirtymisestä sukupolvelta toiselle. Esimerkkinä tästä alkoholistivanhempien lapsesta oletettaisiin tulevan lopulta myös alkoholisti. Usein tilanne saattaa kuitenkin kääntyä täysin päinvastaiseksi, alkoholistivanhempien lapsesta saattaa lopulta tulla absolutisti (Korhonen, 2008, s. 22 – 23). Varhaiskasvatuksen opettajana omat ennako-oletukset tulisi laittaa syrjään. Jokaista lasta tulee kohdella yhdenvertaisena sekä uutena ihmisen alkuna. Korhosen (2008) ajatusta negatiivisen vaikutuksesta voidaan soveltaa myös positiiviseen sävyyn. Opettajan positiivinen asenne lasta ja tämän sijoitusta kohtaan voi saada lapsen kohtaamaan asian uudesta näkökulmasta. Koskaan ei tule kuitenkaan unohtaa lapsen omaa kokemusta omista biologisista vanhemmistaan.

Opettajalla on mahdollisuus muodostaa lapseen luottamuksellinen suhde ja antaa lapselle turvallinen ympäristö kertoa asioitaan ja huoliaan. Väливаaran (2008) ajatusta lapsen kanssa työskentelystä voidaan soveltaa myös varhaiskasvatukseen. Työskentely sijoitetun lapsen kanssa saattaa herättää ei haluttuja tunteita, joilla voi olla myös vaikutusta tapaan, jolla lapsi kohdataan. Aikuisella saattaa olla tiettyjä odotuksia tai ajatuksia siitä mitä ei haluaisi lapsen suusta kuulla ja nämä tekijät saattavat vaikuttaa lapsen tuottamaan kertomukseen. Varhaiskasvatuksen kontekstissa tulee muistaa, että työskentelyn lähtökohtana on lapsi itse ja hänen hyvinvointinsa ja kehityksensä. Varhaiskasvatuksen opettajalta tulee edellyttää myös sijoitettujen lasten tukemisessa itsereflektiota, eli kykyä arvioida ja kehittää omia tietojaan ja taitojaan työssään (Väливаara, 2008, s. 79).

Väливаaran (2008) mukaan sijoitetun lapsen kanssa työskenneltäessä tulee toimia suunnitelmallisesti ja joustavasti tilanteen mukaan. Lastensuojelun piiristä tulevien lasten tarinat voivat olla hyvin synkkiä ja raskaiden tunteiden valtaamia, minkä vuoksi toiminnan

tulee tukea lasta ja auttaa tätä löytämään voimavarat itsestään ja lähipiiristään. Lapsella on myös oikeus tietää, miksi hänen kanssaan työskennellään juuri sillä tavoin kuin sillä hetkellä työskennellään ja hänellä tulee olla oikeus asettaa omia tavoitteita työskentelyn tukemiseksi. Työskentely tulisi aina päättää myönteisiin ja voimaannuttaviin toimiin, jolloin lapselle jää mielekäs kuva työskentelystä (Välivaara, 2008, s. 80 – 81).

5.2 Identiteetin tukeminen

Sijoitettu lapsi voi helposti kohdata haasteita oman identiteettinsä kanssa. Kuka minä olen, mistä tulen ja mihin kuulun? (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008) Laurila (1993) perustelee identiteetin ja minäkuvan kehittyvän oppimalla ja niiden kehityksen alku on jo varhaislapsuudessa. Lapsen ensimmäinen opittu asia on tietoisuus siitä, kuinka tämä on äitinsä rakkauden arvoinen. Myöhemmin lapsi oppii tekemään johtopäätöksiä omasta käytöksestään, toiminnastaan, onnistumisistaan ja epäonnistumisistaan. Näiden kautta minäkuva ja identiteetti lähtevät muodostumaan. Lisäksi näihin vaikuttavat muiden ihmisten antama palaute, mitä läheisempi palautteen antaja on, sitä tiukemmin se vaikuttaa. Lapsuudessa kuullut kielteiset palautteet voivat jäädä mieleen loppu iäksi ja tällä tavoin vääristää minäkuvaa (Laurila, 1993, s. 111). Laurila (1999) kuvaa lapsen olevan itseään ja omaa minuuttaan määrittäessään riippuvainen aikuisista, joita hänen lähellään on. Lapsi omaa suku- ja perheidentiteetin, jotka muuttuvat sijoitettaessa perheen ulkopuolelle. Lapsi saa uuden perheen, jolla voi olla biologisiin vanhempiin verraten täysin erilainen käsitys lapsesta. Lapsi saattaa uuteen perheeseensä liittyessään kuulla täysin erilaisia piirteitä itsestään ja vanhoihin tapoihin saatetaan toivoa myös muutosta (Laurila, 1999 s. 194). Varhaiskasvatuksen opettajan tukiessa lasta oman identiteettinsä kanssa tulisikin olla tarkka käyttämistään termeistä kuvaillessaan lasta ja tämän luonnetta.

Laurilan (1999) mukaan lapsen oman persoonallisuuden määrittelyn jatkuvuutta tukiessa tulisi välttää aiemmasta itsemäärittelystä poikkeavaa toimintaa. Myös ympäristön muuttumaton tapa antaa palautetta tukee lapsen omaa määritelmää itsestään ja minuudestaan. Määrällisesti suuri ja jatkuvasti muuttuva tapa antaa palautetta asettaa lapsen ristiriitaan. Lapsen identiteetin ja minäkuvan kannalta olisi helpointa, mikäli lapsi saisi jatkaa sijoituksen jälkeen esimerkiksi samassa päivähoitopaikassa. (Laurila, 1999, s. 195). Päivähoitopaikan vaihtuminen on kuitenkin hyvin yleistä, sillä sijoitukset saattavat tapahtua paikkakuntien ulkopuolellekin. Tällaisessa tilanteessa varhaiskasvatuksen opettajalla on mahdollisuus muokata omaa opetusympäristöään ja toimintatapojaan lapselle soveltuvammiksi.

Välivaaran (2008) kertomuksen mukaan monien sijoitettujen lasten tarina omasta elämästään saattaa olla irrallinen ja hajallaan ja tulevaisuus saattaa näyttää harmaalta ja pelottavalta. Lapsi saattaa hakea jatkuvasti todistusaineistoa aiemmin saaduille kielteisille palautteille, mikä heikentää todellisen minäkuvan syntyä (Välivaara, 2008, s. 83). Sijoitetulla lapsella on aina mukanaan kokemus hylätyksi tulemisesta tai mahdollisesti syyllisyyden tunne huostaanotosta (Laurila, 1993, s. 114). Mäkisen (2012) mukaan sijoitettu lapsi tarvitseekin erityisesti tukea ja apua itsensä löytämisessä ja oman identiteettinsä rakentamisessa, minkä vuoksi lapsen kanssa keskustellessa tulee olla avoin ja lasta tulee kannustaa tekemisissään. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsen identiteettiä ja minuuden kehitystä yksilönä osaksi yhteiskuntaa (Mäkinen, 2012, s. 106).

5.3 Kiintymyssuhteiden ja tunnetaitojen tukeminen

Tammisen (2003) mukaan kiintymyssuhdeongelmat ovat havaittavissa jo hyvin pienten lasten käytöksessä. Lapsi saattaa toistuvasti välttää hoitajaansa tai vetäytyy vuorovaikutustilanteista pois. Pelko hoitajaa kohtaan voi olla osa kiintymyssuhteen ongelman reaktiota. Uhmakkuus, aggressiivisuus ja tottelemattomuus kielivät myös kiintymyssuhdeongelmasta. Toinen ääripää on takertuva lapsi. Lapsen on vaikeaa päästää hoitajastaan irti ja lapsi haluaisi olla hoitajansa kanssa jatkuvasti (Tamminen, 2003, s. 245).

Laurilan (1993) mukaan ihmisillä on taipumus siirtää vanhoja kokemuksia ja tunteita uuteen luotavaan ihmissuhteeseen. Mitä enemmän uusi ihmissuhde muistuttaa vanhaa, sitä vahvemmin aiemmin koetut tunteet siirtyvät uuteen ihmissuhteeseen (Laurila, 1993, s. 41). Hakkaraisen ja Kosti-Auerin (2008) mukaan lapsen aikaisemmat kokemukset saattavat heikentää lapsen kykyä kehittää kiintymyssuhteita niin sijaisvanhempiansa kuin ryhmänsä aikuisiin, perusluottamuksen puuttuessa lapsi kokee tarvetta torjua uudet huoltajansa. Sijaisvanhemmillä on mahdollisuus auttaa lapsen kiintymyssuhteiden kehittymistä vastaamalla tämän tarpeisiin ja hyväksymällä tämän perhetaustan. Varhaiskasvatuksen opettaja voi tukea lapsen kiintymyssuhteiden syntymistä hyväksymällä lapsen sellaisena kuin tämä on. Opettajan on tehtävä lapselle selväksi, ettei tämä tule hylätyksi ryhmässä, vaikka hänen käytöstään ei aina hyväksyttäisikään, lasta tulee tukea havaitsemaan ja säätelemään tunnetilojaan ja ennen kaikkea hänelle on annettava lupa ilmaista tunteitaan. Lapsen tunteisiin

on myös vastattava johdonmukaisesti ja annettava lapselle kokemus ymmärretyksi tulemisesta (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008).

Tuovilan (2008) mukaan kiintymyssuhdeongelmat saattavat ajan myötä vaikuttaa myös tunne-elämään ongelmallisesti. Lapsella voi olla suuria ongelmia tulla toimeen omien positiivisten tai negatiivisten tunteidensa kanssa, lapsen voi olla vaikea sietää hyviä tai hauskoja tunteita itsessään. Vastavuoroisesti itsestä lähtevät negatiiviset tuntemukset sytyttävät hankalan tilanteen, jossa lapsi saattaa vetäytyä kokonaan tai tilanne eskaloituu ja menee yli. Tämä johtuu siitä, että itseä säätelevä toiminta ei ole varhaisessa kehitysvaiheessa kyennyt antamaan lapselle neuvoja tunteiden nimeämiseen ja säätelyyn. Lapsen käsitys tunteista ei ole kehittynyt, eikä tämä välttämättä osaa nimetä tunteita ollenkaan tai tiedä mitä tunteet pitävät sisällään (Tuovila, 2008, s. 40). Kalland (2004) kertoo, että mikäli yksilö oppii ajan myötä olemaan tuntematta omia tunteitaan, on mahdollisuus, että tämä kehittyy aikuisena ihmiseksi, jolla ei ole ollenkaan kontaktia tunne-elämäänsä tai tuntemuksiinsa. Tämä johtaa mahdolliseen hyväksikäytetyksi tulemiseen tai siihen, että hän itse käyttää muita hyväkseen. Myös rikollisuus ja masennus, sekä sen kautta jopa itsetuhoisuus ovat tällaiselle henkilölle suuri riski (Kalland, 2004, s. 132). Varhaiskasvatuksen opettajalla on tärkeä tehtävä tarjota lapselle mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan opettelemalla havaitsemaan näyttämään ja ymmärtämään näitä (Opetushallitus, 2018, s. 26).

Tuovila (2008) kertoo aiempien kokemusten, tunnetaitojen heikon kehityksen sekä kiintymyssuhde vaurioiden saattavan vaikuttaa myös lapsen sosiaaliseen kehitykseen. Tämä saattaa näkyä niin ikätovereihin kuin aikuisiin luoduissa suhteissa. Lapsi saattaa olla tottunut itse ohjaamaan ja kontrolloimaan kaikkea ympärillä tapahtuvaa vuorovaikutusta ja siihen, että muut mukautuvat hänen tarpeisiinsa sekä mielenkiinnonkohteisiinsa. Muiden tarpeiden noustessa esille lapsi saattaa kokea tulevansa kaltoinkohdeksi tai vetäytyä tilanteesta kokonaan. Huomion tarve saattaa olla erittäin suuri, mutta ryhmätilanteet saattavat olla hankalia, sillä lapsi ei välttämättä kestä usean henkilön välisiä suhteita yhdenaikaisesti (Tuovila, 2008, s. 42). Varhaiskasvatuksen konteksti on erinomainen paikka toimia korjaavana kokemuksena aiemmin kohdattuihin ongelmiin. Varhaiskasvatuksen opettajan tehtävä on kyseisessä tilanteessa mahdollistaa lapsen sosiaalisen käytöksen kehittyminen (Pihlaja, 2018, s. 163 – 164). Opetushallituksen (2018) mukaan sosiaaliset taidot kehittyvät toiminnan keskellä ja lapsen päästessä ryhmään ja ihmisten keskelle harjoittamaan taitojaan (Opetushallitus, 2018, s. 32). Pihlajan (2018) teoriaa lapsen tukemisesta voidaan soveltaa myös varhaiskasvatukseen. Hänen mukaansa lasta tulee ymmärtää ja tulla vastaan tilanteissa,

joissa lapsi sitä tarvitsee. Opettajalla on suuri rooli positiivisten kokemusten mahdollistajana, lapsen itsetuntoa tulee vahvistaa huomioimalla positiiviset tapahtumat. Opettajan ei tule kuitenkaan hyväksyä kaikkea käytöstä tai kestää mitä tahansa. Konfliktitilanteiden kanssa tulee pohtia tarkkaan sen taustaa, mistä kyseinen käytös kumpuaa. Opettajalla on jokapäiväinen ja jatkuva tehtävä lapsen arjen tukemisessa, eikä vain yksittäisissä tilanteissa. Lasta tulee jatkuvasti ohjata käyttäytymään oikein ja tukea voidaan käyttää yksilöllisesti, ryhmän yleisessä pedagogiikassa sekä yhteistyönä muiden tahojen kanssa (Pihlaja, 2018, s. 164 – 165).

5.4 Myönteinen tunneyhteys ja vuorovaikutus

Sijoitettujen lasten tausta huomioiden myönteisen tunneyhteyden rakentaminen on tärkeää. Kasvattajan tehtävänä on vastata lapsen signaaleihin ja tuettava tätä tarpeissaan, mutta ilman yhteyttä lapseen ei lapselle ole mahdollista tarjota apua. Tuovilan (2008) mukaan vauvan kyky odottaa vastausta antamaansa signaaliin on auttamattoman lyhyt ja tämä vaatii välitöntä vastausta. Oikeaan suuntaan vastauksia saatuaan, luottamus kasvaa ja odotusaika pitenee. Sijaishoidossa olevilla lapsilla kyky odottaa ei ole välttämättä päässyt kasvamaan, mikä tarkoittaa heidän kohdallaan välittömän reagoinnin tarvetta. Sijaisperhe joutuu usein tekemään valtavan määrän työtä kehittääkseen lapsen kykyä sietää sekä odotuksia, että pettymyksiä. Lapsella ei välttämättä ole myöskään kykyä ilmaista omia tarpeitaan selkeästi ja kasvattajan tehtäväksi jää omien mielikuviansa kautta löytää keino oikeaan ongelmanratkaisuun (Tuovila, 2008, s. 61). Tätä toimintaa Tuovila (2008) kuvaa niin sanotuksi ”yhteen virittäytymisen hetkeksi”, jolla voidaan saavuttaa tunneyhteys lapsen kanssa. Tunneyhteyden saavutuksella lapsi kykenee löytämään tasapainon tunteidensa, kehonsa ja mielentilojensa välillä, joka taas helpottaa lapsen omaa säätelykykyä (Tuovila, 2008, s. 62).

Varhaiskasvatussuunnitelman (2018) perusteiden mukaan lapsen kyky oppimiseen perustuu hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen. Lapsi tarvitsee lähelleen aikuista, joka ymmärtää tämän tarpeet ja osaa vastata niihin, aikuisen, joka kykenee yhteyteen tämän kanssa. Myönteiset vuorovaikutussuhteet ja tunnekokemukset edistävät lapsen kykyä omaksua asioita (Opetushallitus, 2018, s. 22). Tunnevirittäytymistä ja yhteyttä lapseen voidaan harjoittaa Tuovilan (2008) mukaan pienillä arjen huomioilla, joita voidaan soveltaa myös varhaiskasvatuksen arjessa. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi katekontakti, hymy, halaus ja muut positiivisen vuorovaikutuksen elementit. Tunneyhteys kehittyy myös hoivaavien

kokemusten ja emotionaalisen läsnäolon tunteen kautta (Tuovila, 2008, s. 63). Varhaiskasvatuksen arjessa näkyvät vahvana sekä katsekontakti, että hymy. Myös hoivaavat kokemukset nousevat pinnalle varsinkin pienten lasten ryhmissä, mutta niitä olisi hyvä jatkaa esikouluryhmiin saakka. Halaus ja sylissä pitäminen ovat helppoja tapoja edistää lapsen myönteistä tunnekehitystä.

5.5 Trauman kokeneen lapsen tukeminen

“Kun nuori puu vaurioituu, se kasvaa vaurionsa ympärille. Kun Puu kasvaa suureksi, vaurio jää verraten pieneksi suhteessa puun suureen kokoon. Kaarnaiset pahkat ja vääntyneet oksat kielivät puun aikojen saatossa saamista iskuista ja sen voitokkaasti kohtaamista esteistä. Tapa, jolla puu kasvaa menneisyytensä ympärille, antaa sille ainutkertaisen yksilöllisyyden, luonteen ja kauneuden” (Levine, 2012, s. 43). Metaforassaan Levine (2012) kuvaa osuvasti traumatisoituneen lapsen kasvua ja kehitystä pienestä ja vaurioituneesta suureksi ja vahvaksi. Lapsen kokema trauma ei tarkoita sitä, että hänestä kasvaa viallinen tai vaurioitunut. Oikeanlaisella tuella ja avulla lapsen trauma saattaa jäädä hyvin pieneksi osaksi hänen elämäänsä.

Levine (2012) määrittelee ylivalppauden kuuluvan vahvasti traumatisoituneen henkilön todellisuuteen. Se on välitön tapa reagoida uhkaavaan tilanteeseen ja se on erittäin vahingollista, sillä se altistaa jatkuvalla pelolle, jähmettymiselle ja uhrin asemaan jäämiselle. Vireystila jatkuu, sillä sen purkamien voi tuntua liian raskaalta ja uhkaavalta. Traumatisoitunut henkilö ikään kuin etsii jatkuvasti uhkaa, jota välttämättä ei ole olemassa (Levine, 2012, s. 167 – 168).

Poijula (2008) määrittää traumatisoituneelle lapselle riittävän hyväksi kasvuympäristöksi turvallisen ja hyväksyvän perushoidon, jossa vääränlaiset ja liialliset ärsykkeet on suljettu pois. Lapsen tarpeita tulisi tukea oikealla ajoituksella ja sensitiivisellä otteella. Traumatisoituneen lapsen kannalta ihanteellisin kasvatustyyli on myönteisten tunteiden osoitus lasta kohtaan, tukeminen ja auttaminen, mutta niiden lisäksi käytöksen valvominen. Rajojen rikkomisesta tulee seurata johdonmukaisia seurauksia. Traumatisoituneiden lasten kohdalla tulee muistaa rajat ja valvonta, jotka suojelevat lasta. Lasta tulee ohjata vuorovaikutustilanteisiin muiden kanssa ja tukea lasta omaksumaan realistisen kuva itsestään ja muista ihmisistä. Traumatisoitunut lapsi saattaa tarvita tukea itsensä ilmaisussa, sillä

itseilmaisuus voi olla hyvin puutteellista. Lapsi tulee ohjata ilmaisemaan tunteitaan ja ajatuksiaan siten, että lapselle tärkeät ihmiset ymmärtävät häntä (Pojjula, 2008, s. 148).

Saari (2012) kertoo, kuinka lapsilla on omia tapoja käsitellä traumojaan. Yksi ja vahvin näistä on leikki, jonka kautta lapsi purkaa traumaattisen tapahtuman aiheuttamia paineita ja ajatuksia. Usein lapsi käy leikissään uudelleen tapahtumaa läpi ja tarkastelee sitä erilaisista näkökulmista, rooleista ja erilaisilla lopputulemilla. Toinen ominainen käsittelytapa on piirtäminen. Piirtämisen kautta lapsi kiteyttää itselleen olennaiset seikat ja yksityiskohdat. Keskustelu sekä leikkien keskeisistä asioista, että piirustuksista on tärkeää. Keskustelulla ja asetetuilla kysymyksillä päästään käsittelemään trauman olennaisia asioita lapsen omista lähtökohdista (Saari, 2012, s. 265 – 266). Varhaiskasvatuksessa vahvasti näkyvä leikki ja piirtämien ovat henkilöstölle oivallinen paikka tukea lasta kokemassaan traumassa. Avoin keskustelu ja kyseleminen lapsen toiminnasta ja tuotoksesta auttaa lasta itseään prosessoimaan asiaa mielessään.

Pojjulan (2008) mukaan sosiaalinen verkosto on lapselle tärkeä trauman kohdatessaan. Joskus vanhempien resurssit tukemisessa eivät riitä, jolloin suojaa ja turvaa voi tarjota muut lähisukulaiset tai tärkeät henkilöt. Tärkeintä tälle henkilölle on nähdä lapsi myötätunnolla. Virallisesta verkostosta, kuten päiväkodeista, on tullut yhä tärkeämpi verkosto lapsen elämään. On muistettava, että lapsi ei ole passiivinen, vaan hakee aktiivisesti kiinnostunutta ja ystävällistä aikuista lähelleen. Aikuisen tulee välittää lapselle tunne siitä, kuinka hän on ymmärretty, pidetty. Lapsen tulee myös kohdata tunne huolenpidosta ja aikuisen pyrkimyksestä tehdä parhaansa (Pojjula, 2008, s. 149 – 150). Varhaiskasvatuksen opettaja voi ottaa roolin lapsen tukijana traumatilanteissa. Jo pelkkä läsnäolo ja ymmärrys tukee ja ohjaa lasta eteenpäin kohti ymmärrystä ja eheyden tunnetta. Myötätunnon, huolenpidon ja rajojen tuominen lapsen arkeen on tukemisen tärkein muoto.

6 Sijaisperheen tukeminen

Sijaisperheet saavat sosiaalihuollolta tukea esimerkiksi kriisityön, vertaisryhmien, vapaapäivien ja työnohjauksen muodossa (Janhunen, 2008, s. 139). Myös varhaiskasvatuksen koko henkilöstöllä on mahdollisuus olla tukemassa sijoitetun lapsen kasvun ja kehityksen mukana myös tämän sijaisperheen arkea ja toimintaa. Sijaisvanhempien tehtävä lapsen kasvattajana ja turvallisuuden tukijana on tärkeä, mutta osittain hyvin raskas. Tämän vuoksi sijaisvanhemmat ottavat mielellään tukea ja apua vastaan jokaiselta taholta.

6.1 Yhteistyö

Yhteistyön merkitys sijoitettujen lasten ja heidän sijaisperheidensä kohdalla on erittäin tärkeä. Yhteistyökumppaneita voivat olla esimerkiksi sijaisperhe, biologiset vanhemmat, terapeutit ja sosiaalityöntekijät (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008). Sijoitettu lapsi saattaa saada usealta eri taholta tukea yhtä aikaa. Varhaiskasvatuslaissa (2018, 3§) on määritetty varhaiskasvatuksen toimivan yhteistyössä lapsen vanhempien tai muun huoltajan kanssa lapsen kehityksen ja kasvun tukijana. Sijoitetun lapsen kohdalla kasvatusvastuu siirtyy sijaisvanhemmille, joten sijoitettujen lasten kohdalla tämä koskee lapsen sijaisvanhempia. Varhaiskasvatuksessa on siis otettava huomioon lapsen sen hetkinen perhe ja oltava tietoisia lapsen kasvuolosuhteista. Vanhemmilla ja huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsen varhaiskasvatukseen. Yhteistyö vaatii sitoutumista ja sen on oltava vuorovaikutteista jokaiselta osapuolelta. Yhteiset keskustelut nostavat merkitystään lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa (Rantala & Uotinen, 2018, s. 125 – 126). Laurilan (1993) mukaan jokaisella sijoitetulla lapsella on oma sosiaalityöntekijä, joka huolehtii lapsen oikeuksista ja lasta koskevista asioista. Sijaisvanhemmat ovat yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa jo ennen sijoituksen tapahtumista (Laurila, 1993, s. 255). Sosiaalityöntekijä tulee olemaan myös varhaiskasvatuksen henkilöstölle tuttu yhteistyökumppani, joka saattaa olla mukana lasta koskevissa keskusteluissa tai tehdä lasta koskevia päätöksiä.

Yhteistyön merkitys vahvistuu sovituissa asioissa kuten, kuka lapsen hakee ja kenelle lapsi saadaan luovuttaa. Monissa sijoituksissa biologisen vanhemman ja lapsen yhteyden pitoa rajoitetaan lapsen hyvinvoinnin puitteella (Araneva, 2016, s. 346). Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen biologisella vanhemmalla on sovitut tapaamisajat tai soittoaajat, joiden ulkopuolella lapsen tapaaminen ei ole sallittua.

6.2 Kiintymyssuhteiden tukeminen

Kuten lapsellakin, voi myös sijaisvanhemmalla olla kiintymysvaikeuksia lapseen, etenkin hiljattain tapahtuneessa sijoituksessa (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008). Laurilan (1993) mukaan sijaiskodin ei odoteta olevan täydellinen ja virheetön paikka, vaan ihan tavallinen perhe, jossa esiintyy tavallisten perheiden ongelmia. Sijaisvanhemmilta odotetaan joustavuutta, sopeutumista ja sitoutumista lapseen sekä tämän hoitoon vaikeissakin tilanteissa. Vanhempien tulee tiedostaa olevansa paikalla lasta varten koko sijoituksen ajan. Vanhemman haasteena on myös tietoisuus sijoituspäätöksen mahdollisuudesta tulla puretuksi, joten kiintymättömyys lapseen saattaa olla eräänlainen suojautumiskeino (Laurila, 1993, s. 27). Sijaisvanhempien tukemiseen kuuluu vahvasti vanhemman ja perhemuodon sekä heidän toimintatapojensa hyväksyntä sellaisena kuin ne näyttäytyvät.

Vanhemmalle voi syntyä kiintymyssuhdevaikeuksia myös lapsen kiintymyssuhdeongelmien kautta. Kallandin (2004) mukaan lapsi on saattanut sisäistää itselleen aiempien kokemustensa kautta kielteisen kuvan omasta itsestään, jonka vuoksi kokee olevansa ikään kuin arvoton, eikä ansaitse sijaisvanhempiensa rakkautta ja hoivaa. Lapsi ei koe tarvetta käyttää aikuista toimintansa säätelyyn, jolloin tämä voi olla vaaraksi itselleen. Vanhempi saattaa tässä tilanteessa kokea syvää uupumusta ja nähdä itsensä ikään kuin askeleen lasta jäljessä. (Kalland, 2004, s. 127 & 131). Kallandin (2004) kertomusta mukaillen voi päätellä, että lapsen omien kiintymyssuhteiden tukeminen johtaa pidemmällä tähtäimellä myös sijaisvanhemman kiintymyssuhteen tukemiseen. Lapsen kyetessä tuen avulla kiintymään aikuiseen ja ottamaan apua sekä tukea vastaan, on lapsen vanhemmankin helpompaa ottaa lapsi osaksi omaa perhettään ja arkeaan. Varhaiskasvatuksen opettaja voi tukea sijaisvanhemman kiintymystä lapseen myös toimimalla yhdistävänä tekijänä ja eräänlaisena neuvonantajana lapsen suhteen. Hakkaraisen ja Kosti-Auerin (2008) antamia ohjeita perheille ja heidän tiimeilleen voidaan käyttää myös varhaiskasvatuksen kontekstissa. Opettaja voi auttaa vanhempaa ymmärtämään lapsen tarpeita sekä tunteita ja niiden ilmaisutapaa. Kiintymystä lapseen voi tukea huomaamalla positiiviset tapahtumat lapsen ja vanhemman välillä, sekä antamalla heille aikaa. Yhteinen toiminta tuo lasta ja sijaisvanhempaa lähemmäs toisiaan ja varhaiskasvatuksen parissa voidaan järjestää erilaisia lapsi- vanhempi tapahtumia (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008).

6.3 Tuki kasvatuksessa ja vanhemmuuden tunteessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) on määritetty vanhemman ja henkilöstön välisestä yhteistyöstä lasta kohtaa. Yhteistyöllä vanhemmat ja henkilöstö sitoutuvat lapsen tarpeiden mukaiseen hoitoon ja opetukseen eli lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tukemiseen. Luottamuksellinen suhde sijaisvanhemman ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä on ensisijaisen tärkeää (Opetushallitus, 2018, s. 34). Vanhemmalla on oltava oikeus kertoa huolensa lapsen kehityksestä ja saatava keskustella lapsen opettajan kanssa haastavammistakin asioista. Tärkein tuki, mitä varhaiskasvatuksen opettaja voi antaa on yhteistyö lapsen kasvatuksessa sijaisvanhemman kanssa. Opettaja auttaa sijaisvanhempia pitämään huolta lapsen kasvusta ja kehityksestä yhdessä sovituin keinoin, sekä auttaa vanhempia tutkimaan ja ymmärtämään lapsen käyttäytymisen takana olevia tekijöitä, jotta lasta voidaan tukea entistä paremmin.

Rantalan ja Uotisen (2018) mukaan on erittäin tärkeää, että ryhmän opettaja tutustuu niin lapseen kuin tämän perheeseen ja kuulee sijaisvanhempia lapsen asioissa samoin kuin kenen tahansa muunkin lapsen vanhempia kuultaisiin. Sijaisvanhempia tulee pitää yhtä arvokkaina ja samalla tavalla oman lapsensa asiantuntijoina, kuten syntymäperheessään asuvan lapsen vanhempia pidettäisiin. Opettajalla on myös mahdollisuus jakaa omia näkemyksiään lapsesta ja tätä koskevista asioista ja näin ollen keventää vanhempien taakkaa ja huolta. Vanhempia tulee rohkaista lapsen tukemiseen ja aktiiviseen rooliin lapsen tukijana (Rantala & Uotinen, 2018, s. 129 – 131). Omien näkemysten jakaminen lisää luottamusta vanhemman ja opettajan välillä. Vanhemmalla on näin myös mahdollisuus keskustella opettajan kanssa toimintatavoista niin kotona kuin varhaiskasvatuksessakin.

Sijaisvanhempä saattaa kokea huonommuuden tunnetta omasta vanhemmuudestaan. Laurila (1993) on koonnut yhteen sijaisvanhempien mielteitä siitä, mitä tekisivät toisin, jos saisivat aloittaa alusta. Suurin osa mielteistä viittaa oman käytöksen ja hyväksynnän muuttamiseen ja uskallukseen alkaa todella vanhemmaksi sijoitetulle lapselle (Laurila, 1993, s. 33 – 34). Sijaisvanhemmat saavat työhönsä vanhemmuuteensa, mutta myös varhaiskasvatuksen henkilöstö voi tukea sijaisvanhemman vanhemmuuden tunnetta. Jo pelkästään pitämällä sijaisvanhempaa lapsen ensisijaisena huoltajana ja kasvattajana edistää vanhemmuuden tunteen syntyä ja kasvua. Sijaisvanhemmilla on erittäin merkityksellinen rooli lapsen hyvinvoinnin rakentumiselle (Laurila, 2008, s. 114). Sijaisvanhemmat tarjoavat lapselle turvallisen kasvun ja kehityksen alustan silloin, kun lapsen biologiset vanhemmat eivät ole

tätä pystyneet tarjoamaan. Sijaisvanhempia tulisi tukea ja kannustaa arvostamaan omaa toimintaansa lapsen ensisijaisina kasvattajina ja lapsen vanhempina.

Rabb (2008) kertoo, että sijoitetuille lapsille haetaan täysin tavallisia perheitä, sillä perusperiaatteena on, että jokainen lapsi ansaitsee tavallisen perheen. Kuitenkin lähestulkoon jokainen lapsi oireilee taustansa takia jollakin tavalla, minkä vuoksi sijoituksen jälkeen tämä tavallinen perhe muuttuu erityiseksi. Lapsen ollessa odotettua vaativampi, seuraukset sijaisperheelle ovat suuremmat. He tarvitsevat enemmän tukea työmääränsä lisääntyneenä ja sijaisvanhemmuuden muututtua työläemmäksi ja erityisemmäksi (Rabb, 2008, s. 160).

7 Johtopäätökset

Perhehoitoon sijoitettu lapsi on henkilö, jonka biologiset vanhemmat eivät ole pystyneet tarjoamaan lapselle turvallisia kasvuolosuhteita joko oman tai lapsen toiminnan kautta. Lapsi siirtyy sosiaalihuollon asiakkuuteen vanhemman tai ulkopuolisen osapuolen tehtyä lastensuojeluilmoitus lapsesta. Sosiaalihuollon on tarkistettava lapsen olosuhteet ja mikäli nämä vaarantavat lapsen kasvun ja kehityksen tulee tapahtua huostaanotto (Araneva, 2016, s. 74). Huostaanotossa lapsi voidaan siirtää sijaishuoltoon esimerkiksi juuri perhehoitoon eli sijaisperheeseen. Sijaisperheen tehtävänä on huolehtia lapsesta ja kasvattaa tätä, niin kuin omia lapsia kasvatettaisiin. Perhehoidossa lapsi elää sijaisperheessä, jossa sijaisvanhemmilla on vastuu lapsen kasvatuksesta, vaikka lapsen biologiset vanhemmat säilyvät lapsen huoltajina. Laiminlyödyn lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle perhehoitoon tukee lapsen kasvua ja kehitystä vahvasti. Lapsi saa turvalliset kasvuolosuhteet, mutta tunne perheestä ja perheessä kasvamisesta eivät jää laitoshuollon varjoon (Hakkarainen & Kosti-Auer, 2008).

Sijoitetuilla lapsilla esiintyy kuitenkin paljon ongelmia taustansa vuoksi. Ongelmiksi voidaan määritellä esimerkiksi identiteetin vajaa kehitys, traumaattiset kokemukset sekä haasteet kiintymyssuhteiden ja tunnetaitojen syntymisessä. Jotta ongelmia voitaisiin ennaltaehkäistä, tulee sijaisperheen lisäksi varhaiskasvatuksessa tapahtuvan kasvatuksen tukea lasta. Tuen mahdollistamiseksi varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee käsittää, mitä perhehoito tarkoittaa ja kuka todellisuudessa perhehoitoon sijoitettu lapsi on. Tällöin tuen tarjoaminen tapahtuu konkreettisemmin juuri niihin asioihin, joihin sijoitettu lapsi todellisuudessa tarvitsee apua ja tukea. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee tuntea jokainen lapsi, jonka kanssa työskentelevät. Sijoitetun lapsen kohtaamiin haasteisiin suurin apu on lapsituntemus, sekä myönteinen ja lämmin ote. Lapsi kaipaa harjoitusta kiintymyssuhteidensa luomisessa sekä traumaattisen kokemuksensa läpikäymisessä. Luomalla myönteisen tunneyhteyden lapseen, voi varhaiskasvatuksen opettaja tai muu henkilöstö auttaa lasta monin keinoin.

Varhaiskasvatuksen tarjoama tuki voi kohdistua joko sijoitettuun lapseen tai koko sijaisperheeseen. Lapselle annettu tuki tätä itseään koskevissa asioissa tukee osaltaan myös perhettä, sillä annettu tuki auttaa perheen jokapäiväistä arkea. Lapsen saama tunnekasvatus tai vuorovaikutukseen keskittynyt kasvatus kehittää lapsen taitoja kommunikaation osa-alueella, joka kohdistuu vahvasti myös perheen arkeen. Varhaiskasvatussuunnitelman (2018) mukaisesti järjestetty tunnekasvatus vahvistaa lapsen kykyä havaita ja ilmaista omia

tunteitaan arjessa. Lapsen omaa- ja perheidentiteettiä tulee tukea, jotta lapsi voi kokea niin itsensä kuin oman perheensä arvokkaaksi (Opetushallitus, 2018, s. 21 & 26). Perheidentiteetin tukemisella varhaiskasvatuksen henkilöstö edesauttaa parantamaan lapsen kokemusta sijaisperheestään ja omasta sijoituksestaan. Perheidentiteetin kehitys tukee lapsen oman identiteetin kehittymistä. Lapseen kohdistettu tuki ajaa lasta elämässä eteenpäin ja antaa pohjaa lapsen tulevaisuudelle.

Sijaisperhettä voidaan tukea myös usealla eri tavalla. Näistä tärkein on perheen kanssa tehtävä yhteistyö, jonka merkitys korostuu lapsen haasteet huomioitaessa. Yhteiset keskustelut ja päätökset toimintatavoista auttavat perhettä ja varhaiskasvatuksen henkilöstöä kehittämään yhteisen linjan lapsen kasvatukseen ja tukemiseen. Kuten Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissakin (2018) on kerrottu, yhteistyön tulee olla vuorovaikutteista ja varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee olla aktiivinen ja aloitteellinen yhteistyösuhteessa (Opetushallitus, 2018, s. 34). Perhehoidon sijaisvanhemmat voivat tarvita tukea myös omaan vanhemmuuden tunteeseensa. Laurilan (1993) mukaan sijaisvanhemmat saattavat kokea riittämättömyyden tunnetta omasta vanhemmuudestaan. Ajatus siitä, ettei ole lapsen biologinen vanhempi, eikä niin sanotusti se ihanne vanhempi, saattaa vaikuttaa vanhemman kiintymiseen sijoitettuun lapseen (Laurila, 1993, s. 32).

Tuloksia tarkastellessa esiin nousi näkökulma lempeyden ja positiivisuuden tärkeydestä opetuksessa. Sijoitettujen lasten tuentarpeet keskittyvät hyvin pitkälle psyykkiseen puoleen ja liittyvät vahvasti tunteisiin. Goldstein (1998) kertoo kirjassaan *Teaching with love*, lapsien ensikosketuksen rakkaudelliseen opetukseen tulevan jo varhaisesta lapsuudesta (Goldstein, 1998, s. 101). Tämä vastaa vahvasti Laurilan (1993) kertomusta lapsen ensimmäisen opitun asian olevan äidin rakkaus. Goldstein (1998) kuvaa kirjassaan lasten tarvetta rakkaudelliselle opetukselle. Tämä vastaa mielestäni vahvasti moneen sijoitetun lapsen kokemaan tuen tarpeeseen. Lapsi tarvitsee rakkautta ja myös opettajalla on mahdollisuus tarjota rakkautta opetuksensa kautta.

8 Pohdinta

Tutkimuksen tekemisessä ilmeni muutamia haasteita. Haasteeksi osoittautui jo ennalta tietämäni tiedon todentaminen lähteiden kautta. Tässä esimerkkinä se, että tiedossani oli fakta siitä, että lähes kaikki sijoitetut lapset ovat jollain tasolla traumatisoituneita, mutta halusin saada faktalle luotettavan lähteen. Toinen haaste tutkimuksessani ilmeni omien ajatusteni, arvojeni ja mielipiteitteni sivuuttamisena. Omien kokemusten ja mielipiteiden syrjäyttäminen tutkimustulosten reliabiliteetin kannalta oli mielestäni erittäin tärkeää. Pysähtyminen ajattelemaan omien lähdetulkintojen sävyä vei aikaa, mutta antoi tutkimukselleni paljon. Koin sivuuttamisen osittain hankalaksi, mutta se oli kasvattava prosessi, jonka kautta olen oppinut paljon.

Oman kokemukseni mukaan sijaissisaruksena olen kokenut varhaiskasvatuksessa tapahtuvan tunnekasvatuksen ollen suuri apu sijoitetun lapsen elämässä. Henkilökohtaisen kokemukseni mukaan sijoitetun lapsen tunnetaidot saattavat olla hyvin puutteelliset, lapsi ei pysty tai uskalla itkeä tai myöntää kipua satuttaessaan itseään ja tunteita saattaa olla vaikeaa hallita. Tunteiden hallitsemattomuus johtaa helposti konfliktitilanteisiin niin kotona kuin muuallakin ja aiheuttaa haasteita perhe-elämään. Tunnekasvatuksen merkityksellisyys korostuu tunteiden hallinnan ja näyttämisen kehittymisen jälkeen. Sijaissisaruksena on ollut hienoa seurata lapsen tunteiden käsittelyn kehittymistä. Itsetunnon ja oman identiteetin kehitykselle varhaiskasvatuksessa on hyvä paikka. Lapsen kiusaamiseen tulee puuttua ja antaa lapsen kokea olevansa arvokas ja kykenevä oppimaan uutta.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön rehellisyydellä ja avoimuudella voidaan päästä pitkälle sijoitettujen lasten kasvatuksellisissa kysymyksissä. Vanhempien kysyessä päivästä henkilöstön tulisi pystyä olemaan rehellinen sensitiivisin keinoin. Varhaiskasvatuksessa usein noudatetaan periaatetta, jossa lapsen päivästä kerrotaan vanhemmalle niin kuin itse haluaisi kuulla oman lapsensa päivästä. Tämä on erittäin hyvä metodi, mutta on kuitenkin aina muistettava se, että vanhempi haluaa myös kuulla sen, jos jollain alueella ei mene hyvin. Näissä tilanteissa tulee käyttää omaa ammattitaitoa ja kertoa rehellisesti lapsen kuulumiset vähättelemättä, mutta kuitenkin loukkaamatta vanhempaa tai lasta. Rehellisyydellä on suuri merkitys, sillä sijaisvanhemmat ovat aina oman lapsensa puolella ja yhtä lailla tukena lapselle kuin synnyinperheissään asuvien lasten vanhemmat.

Tutkimusta voitaisiin jatkaa laajentamalla sitä varhaiskasvatuksen kentälle saakka. Kyselyt varhaiskasvatuksen henkilöstöltä siitä, kuinka he kokisivat tarpeelliseksi tukea perhehoitoon sijoitettua lasta tai mikä on yleisesti sijoitettujen lasten tuen tarve. Tutkimuksessa voitaisiin haastatella useita sijaisvanhempia ja kuulla heidän kantansa lapsen tuen tarpeeseen ja tuen mahdollisuuksiin varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Tutkimusta voitaisiin laajentaa myös kansainväliseksi ja ottaa selvää siitä, kuinka tuen muodot sijoitetuilla lapsilla ilmenevät Suomen ulkopuolella ja miten niihin vastataan. Tutkimusta laajentamalla voisimme mahdollistaa laadukkaamman tuen käytäntöön varhaiskasvatuksen piiriin. Jo pelkkä tiedon laajempi levittäminen varhaiskasvatuksen henkilöstölle ja koko varhaiskasvatuksen piiriin voi luoda mahdollisuuksia tuen tarkasteluun ja käytäntöön laittamiseen.

Lähteet

Araneva, M. (2016). *Lapsen suojeleminen, toteuttaminen ja päätöksenteko*, Helsinki: Talentum pro

Eskola, J. (2015). *Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat*, teoksessa: Aaltola, J; Valli, R. (2015). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*, Jyväskylä: PS-kustannus

Goldstein, L. (1998). *Teaching with love*, New York

Hakkarainen, P. & Kosti-Auer, A-L. (2008). *PRIDE-kirja, PRIDE-valmennus sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville*. Pesäpuu ry

Janhunen, T. (2008). *Jotta sijoitukset kestäisivät*, teoksessa: Ketola, J. (2008). *Menetyksistä mahdollisuuksiin, perhehoitoa lasten ja vanhempien tueksi*, Jyväskylä: PS-kustannus

Kalland, M. (2004). *Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa*, teoksessa: Hujala, A & Saarnio, T & Puonti, A. (2004) *Lastensuojelu tänään*, Helsinki: Tammi

Kangas, U. (2004). *Lastensuojelu ja lapsen huolto*, teoksessa: Hujala, A; Puonti, A; &Saarnio, T. (2004). *Lastensuojelu tänään*, Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi

Ketola, J. (2008). *Lasten ja nuorten perhehoito*, Ketola, J. (2008). *Perhehoito, tekemisen ja tukemisen arvoista työtä*, Jyväskylä: PS-kustannus

Kiviniemi, K. (2015). *Laadullinen tutkimus prosessina*, teoksessa: Aaltola, J; Valli, R. (2015). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*, Jyväskylä: PS-kustannus

Korhonen, J. (2008). *Tarinani lastensuojelun asiakkaana, sosiaalialan ammattilaisena ja äitinä*, teoksessa: Ketola, J. (2008). *Menetyksistä mahdollisuuksiin, perhehoitoa lasten ja vanhempien tueksi*, Jyväskylä: PS-kustannus

Kronqvist, E. (2012). *Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta*, teoksessa: Hujala, E; Turja, L. (2012). *Varhaiskasvatuksen käsikirja*, Jyväskylä: PS-kustannus
Lastensuojelulaki 417/2007 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>, Haettu: 24.2.2020

Levine, P. (1997). *Waking the tiger – healing trauma*, suom. Pekkarinen, I. *Kun tiikeri herää - taruma ja toipuminen*, ouluprint

Laurila, A. (2008). *Nuoren itsenäistymisen tukeminen*, teoksessa: Ketola, J. (2008). *Menetyksistä mahdollisuuksiin, perhehoitoa lasten ja vanhempien tueksi*, Jyväskylä: PS-kustannus

Lauria, A. (1999). *Toinen mahdollisuus*, Tampere: Tampereen yliopisto

Laurila, A. (1993). *Lainaksi annettu lapsi*, Helsinki: Kirjapaja

Mäkinen, M. (2012). *Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen*, teoksessa: Hujala, E; Turja, L. (2012). *Varhaiskasvatuksen käsikirja*, Jyväskylä: PS-kustannus

Opetushallitus (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Haettu: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
Viitattu: 20.2.2020

Opetushallitus (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Haettu: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Pihlaja, P. (2018). *Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet*, teoksessa: Pihlaja, P; Viitala, R. (2018). *Varhaiserityiskasvatus*, Jyväskylä: PS-kustannus

Poijula, S. (2008). *Lapsi ja kriisi*, Jyväskylä: Gummerus kirjapaino

Pääjoki, T. (2012). *Lasten taiteellinen toimijuus*, teoksessa: Pihlaja, P; Viitala, R. (2018). *Varhaiserityiskasvatus*, Jyväskylä: PS-kustannus

Rabb, H. (2008). *Mitkä ovat perhehoitajien ja sosiaalitoimen yhteistyön mahdollisuudet?* teoksessa: Ketola, J. (2008). *Perhehoito, tekemisen ja tukemisen arvoista työtä*, Jyväskylä: PS-kustannus

Raittila, R. (2012). *Ympäristökasvatus on lasten toimintaa*, teoksessa: Hujala, E; Turja, L. (2012). *Varhaiskasvatuksen käsikirja*, Jyväskylä: PS-kustannus

Rantala, A; & Uotinen, S. (2018) *Varhaiskasvattajan ja perheen yhteistyön merkitys*, teoksessa: Pihlaja, P; Viitala, R. (2018). *Varhais erityiskasvatus*, Jyväskylä: PS-kustannus

Räty, T. (2004). *Oikeusturvatekijät lastensuojelussa*, teoksessa: Hujala, A; Puonti, A; & Saarnio, T. (2004). *Lastensuojelu tänään*, Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi

Saari, S. (2012). *Kuin salama kirkkaalta taivaalta, Kriisit ja niistä selviytyminen*, Helsinki: Otava

Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus?* Vaasa: Vaasan yliopisto

Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Kustannusosakeyhtiö Tammi

Tamminen, T. (2003). *Poikkeavat kiintymyssuhteet*, teoksessa: Kalland, M. & Sinkkonen, J. (2003). *Varhaiset kiintymyssuhteet ja niiden häiriintyminen*. Vantaa: Dark Oy

Tuovila, P. (2008). *Menetykset ja lapsen kehitys*, teoksessa: Ketola, J. (2008). *Menetyksistä mahdollisuuksiin, perhehoitoa lasten ja vanhempien tueksi*, Jyväskylä: PS-kustannus

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>, Haettu: 26.2.2020

Välivaara, C. (2008). *Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä*, teoksessa: Ketola, J. (2008). *Menetyksistä mahdollisuuksiin, perhehoitoa lasten ja vanhempien tueksi*, Jyväskylä: PS-kustannus